

La comarca és associable a una unitat paisatgística

L'arquitectura del paisatge a Catalunya

Miquel Vidal i Pla

DOCTOR ARQUITECTE
PROFESSOR DE L'ETSAB

La progressiva sensibilització de la societat respecte als entorns extraurbans duen a considerar el paisatge com a un ens territorial continu, susceptible de ser gestionat per organismes supraurbans, com ara els Consells Comarcals, a partir d'una ordenació complementària a cavall de l'urbanisme i les ciències de la naturalesa.

A Catalunya, on la situació del paisatge palesa aquesta necessitat d'ordenació, es pot instrumentar una «arquitectura del paisatge» i el marc apropiat per aplicar-la és la comarca mateixa perquè, a més d'un àmbit territorial coherent, és associable a una unitat paisatgística.

L'explotació agrícola amb tecnologia diferent i canviant és un dels factors transformadors del paisatge més important a Catalunya, vinya a l'Anoia i arròs al Delta.

Es un fet constatat a Catalunya que, l'increment del nivell de vida del ciutadà, va estretament relacionat amb una variació positiva en l'exigència d'equipaments i els seus estàndars, tant pel que fa a la qualitat, el grau de participació o els mecanismes emprats en la seva gestió, de tal manera que el ciutadà és cada cop més crític i està més interessat en la transformació del seu entorn urbà, fet que, com veurem més endavant, està molt lluny de produir-se, ara per ara, a l'entorn rural.

En la història de les reivindicacions urbanes a Catalunya s'observa una evolució constant en les seves característiques, tant pel que fa al tipus d'objectius reivindicats, com als nivells d'exigència plantejats, de tal manera que si es considera, per exemple, el cas dels espais verds es veu com de la simple recuperació de les zones verdes amenaçades de desaparèixer es passà a la seva proposició funcional i finalment a l'aportació decidida de pautes compositives i culturals que, havien de referenciar-se en la creació dels nous espais urbans.

Ens territorial continu

A Catalunya, actualment, les reivindicacions més sentides sobre l'entorn no urbà es limiten a demanar la conservació física de paratges amenaçats; els aiguamolls de l'Empordà, la defensa del Llobregat, el delta de l'Ebre, etc. per evitar-ne la desaparició o anihilació. Aquestes reivindicacions, equiparables a les reivindicacions urbanes inicials, sovint pel seu caràcter marcadament proteccionista i parcial, són incapaces de donar respostes àmplies a la, cada cop més complexa situació actual i futura del paisatge català.

La imminent i inevitable presència, per un procés de sensibilització social respecte al paisatge

La Conca de Barberà amb una agricultura de secà ofereix una imatge prototípica de la Catalunya seca.

ge no urbà, de conceptes bàsics d'aquest, com ara la consideració de la seva morfologia, de les seves referències culturals o els valors simbòlics, de les imatges de la memòria col·lectiva, etc. o la irrupció generalitzada de conceptes com ara el paisatge entès com a patrimoni social i cultural de tothom, o el paisatge simplement com a categoria estètica, forçaran en un futur pròxim que el paisatge deixi d'ésser essencialment un conjunt de singularitats biològiques, i es converteixi en un ens territorial continu i alhora complex, on els paisatges «humils», o sia carents d'excel·lències científiques o de bellesa consensuada, siguin també considerats, valorats i respectats, a través d'un instrument interdisciplinari gestionat per organismes supraurbans.

A cavall de l'urbanisme i les ciències de la naturalesa

La complexitat necessària que ha assolit el terme «paisatge», més enllà del camp de la biologia, porta a introduir en el seu tractament un instrument complementari al planejament actual, que permeti analitzar el territori més enllà dels paràmetres convencionals, i faciliti el coneixement de les seves capacitats, per admetre, o no, nous usos, i en el cas afirmatiu, determinar-ne el caràcter i definir criteris de localització. Un instrument que, en resum, traslladi a l'àmbit no urbà, totes les matisacions, jerarquies i sistèmiques, que l'urbanisme convencional ha anat elaborant històricament al laboratori de la ciutat.

Es tracta d'estructurar una ordenació a cavall de l'urbanisme i les ciències de la naturalesa, basat en el contingut instrumental del *Landscape Architecture*, en la qual conflueixen, en forma col·legiada i complementant el duet bàsic ciències de la natura-ciències de la ciutat, unes altres disciplines allunyades o pròximes en aquestes com ara són l'edafologia, l'ecologia, la geografia, la història, l'arquitectura, etc. L'or-

denació feta sota aquesta òptica, que podríem denominar paisatgística d'un àmbit territorial es sintetitza en el Pla Paisatgístic que es defineix com aquell document o documents que reflecteixen, per mitjà d'una representació entre naturalista i simbòlica, aquelles particularitats naturals, culturals, simbòliques, etc. del territori, que s'han de considerar essencialment en la seva conservació o transformació i que sovint, malauradament, el planejament ordinari deixa de banda, i d'acord amb les quals i els continguts socials i econòmics programats, es distribueixen els usos i funcions per damunt del territori.

És difícil objectar que la necessitat d'aquest instrument o forma d'ordenació, no és encara primordial a casa nostra, atès que la situació crítica del paisatge català (el problema costaner, les indústries mal localitzades, les extraccions, etc.) i la dificultat, en els conflictes desenvolupament-paisatge, de definir alternatives i formular opcions equilibrades, entre la permissibilitat total i el creixement «zero», demostren el contrari. Per una altra banda i de forma genèrica, la inexistència d'una ordenació paisatgística a Catalunya, impedeix la possibilitat de tractar un problema de paisatgisme, com un contenciós mesurable i solucionable en forma progressista i equilibrada alhora, com és comú a la resta d'Europa.

El paisatge de Catalunya, que en una extensió de 40.000 quilòmetres quadrats conté, segons Solé i Sabarís a la Geografia de Catalunya, set regions fisiogràfiques o paisatgístiques, es materialitza en una gran quantitat de mostres reduïdes i fràgils de paisatges, extraordinàriament vulnerables enfront del dinàmic desenvolupament socio-econòmic i industrial que el país experimenta, i que exigeix sovint canvis o reconversions de l'ús del sòl.

La comarca, unitat paisatgística

Les regions fisiogràfiques de Catalunya, abracen en termes generals

La Conca de Barberà amb una agricultura de secà ofereix una imatge prototípica de la Catalunya seca.

una o diverses comarques, de tal manera que aquestes es basen, doncs, en les regions fisiogràfiques i, per tant la comarca és perfectament associable a una unitat paisatgística i això es fa un àmbit adequat per a la planificació i ordenació del paisatge, complementàriament a l'ordenació del conjunt dels àmbits urbans que conté, objectiu històricament primordial en el planejament urbanístic.

La comarca apareix, doncs, com a la unitat local i geogràfica, històricament reconeguda, més directament vinculada a la problemàtica paisatgística, no tan sols pel que fa a la relació amb les regions fisiogràfiques ja expressada, sinó perquè és, a més a més, la unitat administrativa més petita a escala territorial, en la qual queden integrats els espais urbans i no urbans formant un continu, en la qual és possible estudiar i analitzar les interrelacions entre l'espai urbà i el rural, entre arquitectura i paisatge, a partir d'una òptica que no té cap motiu perquè sigui estrictament urbana. Així mateix, la seva personalitat política cristallitzada en la figura del Consell Comarcal en fa l'ens que situat a l'escala correcta, pot desenvolupar i aplicar l'instrument adequat reclamat per a aquest fi, complementant, ampliant o corregint, si cal, les ordenacions més locals. D'acord amb això, la comarca conjuga per una banda, la possibilitat jurídica real o futura d'aplicar en el seu àmbit territorial, en una forma homogènia i ajustada a l'escala, l'instrument adequat i, per l'altra, la identificació amb una regió fisiogràfica, cosa que garanteix una uniformitat i coherència en les característiques i problemàtiques del seu paisatge damunt del qual té capacitat d'intervenir.

Les comarques catalanes, doncs, com a àmbits territorials coherents i els Consells Comarcals com a òrgans gestors d'aquestes es perfilen com a dues realitats importants en la gestió del futur paisatge a Catalunya com a marc i òrgan gestor respectivament, estan implicats com

cap altre nivell o estament administratiu, en la resolució d'un problema constantment pendent, l'aplicació d'un instrument per desgràcia excessivament nou per al

país: l'arquitectura del paisatge, a un problema ja excessivament vell, l'ordenació del paisatge de Catalunya.

M. P. □